

IV Всеукраїнський конкурс

«Трансформація сучасної світосистеми»

Підбито підсумки IV Всеукраїнського конкурсу студентських есе з проблематики міжнародних відносин, міжнародного права і зовнішньої політики. Конкурс було організовано Українською асоціацією зовнішньої політики (УАЗП) спільно з Київським національним торговельно-економічним університетом (КНТЕУ). За результатами оцінювання за участю науковців, фахівців у галузі міжнародних відносин, досвідчених дипломатів Гран-прі конкурсу було присуджено студентці 4-го курсу КНТЕУ Тетяні Мукомелі за роботу «Роль міжнародного кримінального суду у забезпеченні миру та безпеки». Науковий керівник – Віктор Ігорович Михайловський, кандидат юридичних наук, старший викладач кафедри міжнародного, цивільного та комерційного права.

DOI 10.46493/2663-2675-2020-11-12-5

РОЛЬ МІЖНАРОДНОГО КРИМІНАЛЬНОГО СУДУ У ЗАБЕЗПЕЧЕННІ МИРУ ТА БЕЗПЕКИ

SUMMARY

Recent changes in the field of international law objectively require an adequate response from the international community to prevent violations of inalienable human and national rights, and a swift and sustained response to the commission of international crimes. Due to the unprecedented scale of international crime, it is necessary for states to join forces and establish cooperation in this area.

Therefore, this topic is quite relevant, as the activities of the International Criminal Court affect the maintenance of international peace and security.

Recent changes in the field of international law objectively require an adequate response from the international community to prevent violations of inalienable human and national rights, and a swift and sustained response to the commission of international crimes. Due to the unprecedented scale of international crime, it is necessary for states to join forces and establish cooperation in this area. Therefore, this topic is quite relevant, as the activities of the International Criminal Court affect the maintenance of international peace and security.

Recent changes in the field of international law objectively require an adequate response from the international community to prevent violations of inalienable human and national rights, and a swift and sustained response to the commission of international crimes. Due to the unprecedented scale of international crime, it is necessary for states to join forces and establish cooperation in this area. Therefore, this topic is quite relevant, as the activities of the International Criminal Court affect the maintenance of international peace and security.

Due to the unprecedented scale of international crime, it is necessary for states to join forces and establish cooperation in this area. Therefore, this topic is quite relevant, as the activities of the International Criminal Court affect the maintenance of international peace and security.

Актуальність дослідженої теми. За вчинення міжнародних злочинів винних осіб можуть притягнути до відповідальності як компетентні внутрішньодержавні органи, так і міжнародні судові органи. Відповідно до суспільної небезпечності вчинених діянь визначається характер процедури. Вона може здійснюватися як на національному, так і на міжнародному рівні.

Проблема ефективного реагування та запобігання найбільш жорстоким злочинам глобальних масштабів є однією з найактуальніших проблем міжнародно-правових відносин сучасності. Міжнародні злочини стали більш поширеними лише у XX столітті, що спричинили мільйони невинних смертей

та призвели до винищення цілих націй та народів, попри всі наміри міжнародного співробітництва запобігти збройним конфліктам, масовим порушенням невід'ємних прав народів.

Метою роботи є багатоаспектний аналіз статусу та функціонування Міжнародного кримінального суду, його юрисдикції, правозастосовної практики.

Об'єктом дослідження є міжнародно-правові відносини, пов'язані з діяльністю Міжнародного кримінального суду щодо злочинів, віднесених до його юрисдикції.

На сьогодні питаннями міжнародного кримінального права займаються такі видатні вчені (серед яких є й автори проекту Римського договору МКС): М.М. Гнатовський, В.В. Гутнік, Ф. Кірш, А.О. Кореневич, В.М. Лисик, О. Тріфтерер, А. Ціммерман, В. Шабас, М. Шеріф Бассіоні, які зробили великий внесок у дослідження діяльності Міжнародного кримінального суду.

Діяльність Міжнародного кримінального суду (далі – МКС) спрямована на забезпечення невідворотності покарання, попередження злочинів і сприяє міжнародному миру та безпеці шляхом дотримання міжнародного права.

До компетенції міжнародних кримінальних судових органів входить: розгляд та вирішення кримінальних справ, що є їхньою юрисдикцією. Це поняття охоплює предметну («*ratione materiae*»), персональну або за колом осіб («*ratione personae*»), часову («*temporis*») та просторову чи територіальну («*ratione loci*») юрисдикцію.

Предметна юрисдикція Міжнародного кримінального суду поширюється на найбільш тяжкі злочини. До них належать: воєнні злочини, злочини проти людяності, злочин геноциду та злочин агресії як окрема категорія [1, с. 5].

Геноцид є найбільш тяжким злочином проти людства. Він характеризується аналогічною поведінкою, яка могла призвести до знищення або до такого стану, проти певної знищеної групи [10].

У Конвенції про запобігання злочину геноциду та покарання за нього, ухваленій 9 грудня 1948 року, йдеться про дії, спрямовані на повне чи часткове

знищення національної, етнічної, расової або релігійної групи як такої. Найголовніше, що такою дефініцією зі злочину геноциду вилучаються дії з масового винищення людей за іншою ознакою – через їхні політичні переконання, соціальний статус, майновий стан тощо [2].

Злочини проти людяності також є найсерйознішими злочинами та підпадають, згідно з переліком ст. 5 Римського статуту Міжнародного кримінального суду, до його юрисдикції. Відповідно до загально визначених норм міжнародного права це будь-які з наступних діянь, коли вони відбуваються в рамках широкомасштабного або систематичного нападу на будь-яких цивільних осіб, якщо такий напад здійснюється свідомо [7, с. 79].

Ці злочини можуть вчинятися як у воєнний, так і в мирний час.

Щодо ситуацій збройних конфліктів міжнародного характеру, то воєнні злочини поділяють на:

- серйозні порушення Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року (навмисне вбивство; катування чи нелюдське поводження, разом з біологічними експериментами; навмисне заподіяння сильних страждань чи серйозних тілесних ушкоджень та збитку здоров'ю; незаконне, безглузде і великомасштабне знищення і присвоєння майна, не викликане воєнною необхідністю; примус військовополоненого чи іншої охоронюваної особи до служби у збройних силах ворожої держави тощо);

- інші серйозні порушення законів і звичаїв, що застосовані у міжнародних збройних конфліктах (навмисні напади на цивільне населення як таке чи окремих цивільних осіб, котрі не беруть особистої участі у воєнних діях; навмисні напади на цивільні об'єкти, тобто об'єкти, що не є воєнними цілями тощо) [3, с. 51].

Суб'єктом злочину може бути фізична особа, яка здійснює контроль або має можливість керувати воєнними або політичними діями у державі. Отже, об'єктивною стороною є дії, виражені у вигляді віддання наказу або активної участі, підготовка агресії державою, одним із керівників якої є ця особа тощо.

Суб'єктивною стороною є те, що діяння має бути здійснене навмисно та свідомо, тобто наявність прямого умислу. Виконавець знав та усвідомлював що його поведінка може призвести до агресії з боку конкретної держави або є її частиною [13].

Предметна юрисдикція Міжнародного кримінального суду розповсюджується на найбільш серйозні злочини, які викликають стурбованість усієї міжнародної спільноти.

Відповідно до Статуту, Суд є постійно діючим органом, який притягує осіб, відповідальних за «найтяжчі злочини, що стосуються міжнародної спільноти та визначені цим Статутом» (ст. 1). Іншими словами, за найтяжчі злочини може бути передбачена міжнародна кримінальна відповідальність. Звідси випливає, що за інші правопорушення, не визначені Статутом, така відповідальність не застосовується. Ці інші злочини не є серйозними або не становлять загрози для світової спільноти. До таких злочинів, зокрема, належить міжнародний тероризм.

Міжнародний кримінальний суд наділений міжнародною правосуб'єктністю. Він має всі права та обов'язки відповідно до міжнародного права. Крім того, правоздатність є універсальною, оскільки визначена ст. 4 Статуту: «Суд має таку правоздатність, яка може бути необхідною для здійснення його функцій» [1].

Що стосується принципів міжнародного права, то це, насамперед, непризнання будь-якого імунітету (національного чи міжнародного) чи інших спеціальних правил, які можуть бути пов'язані з офіційним становищем особи, а в деяких випадках захищають його від переслідування поза межами юрисдикції національного (внутрішнього) правосуддя (п. 2 ст. 27) [12, с. 149].

За кримінальні правопорушення, визначені цим Статутом, особа несе кримінальну відповідальність у випадках, коли вчиняє кримінальне правопорушення індивідуально або у співпраці з іншою людиною.

Особа несе індивідуальну кримінальну відповідальність у разі замаху на злочин, що також визначається Статутом.

Отже, ініціювання та управління кожною справою складається з етапів, послідовність яких визначається Римським статутом.

Україна брала активну участь у розробці Римського статуту та підписала його 20 січня 2000 року, але не ратифікувала. Сьогодні є ще 30 країн (крім України), які підписали і не ратифікували його. Як перший і найважливіший аргумент щодо неможливості його ратифікації Україною одразу після підписання було прийнято Висновок Конституційного Суду України від 11 липня 2001 року за № 3-в/2001 року, за яким несумісність з основним Законом України, зазначеним у частині десятій преамбули та статті 1, згідно з якою «Міжнародний кримінальний суд доповнює національні органи кримінального судочинства». Конституційний Суд України дійшов висновку, що можливість такого доповнення до судової системи Україна не передбачає розділ VIII «Правосуддя» Конституції України, а отже, приєднання України до Статуту відповідає частині другій статті 9 Конституції України: можливе лише тоді, коли до неї будуть внесені відповідні зміни [5].

Щоб усунути перешкоди, визначені Конституційним Судом України ратифікації Римського Статуту, Законом України від 2 червня 2016 року № 1401-VIII «Про поправки до Конституції України (щодо правосуддя)» стаття 124 Конституції України викладена в новому тексті: «Україна може визнати компетенцію Міжнародного кримінального суду на умовах, визначених Римським статутом Міжнародного кримінального суду».

Як визначено Прикінцевими та перехідними положеннями Закону України N 1401-VIII, частина шоста статті 124 Конституції України набирає чинності через три роки з дня, наступного за днем опублікування цього закону, тобто з 30 червня 2019 року [4].

Можна виокремити причини затримки ратифікації Україною Римського статуту. Це може бути те, що матеріал спочатку необхідно узгодити з процесуальним правом України до його положень, до яких неодноразово зверталася увага ЄС.

Отже, до Кримінального кодексу України внесено низку змін у визначення понять злочинів, передбачених Статутом, та їхній. вичерпний перелік. У плані заходів щодо реалізації національної стратегії у галузі прав людини на період до 2020 року визначено як один із заходів призначений для дотримання міжнародного права щодо захисту життя на тимчасово окупованій території України є аналіз відповідності міжнародному гуманітарному законодавству та кримінальному законодавству України щодо виявлення прогалин та невідповідності (наприклад, щодо визначення військових злочинів) розробка за результатами конкретного аналізу законопроекту щодо цивільного населення (чуть мозги не поехали - как говорил доктор Преображенский: кто на ком стоял???) [9, с. 152].

На мою думку, передумовою визнання компетенції МКС є подача Україною заяв до Міжнародного кримінального суду. Перша скарга стосується питання, щодо проведення незалежного розслідування злочинів проти Євромайдану. Уряд подав офіційну скаргу до цього суду у квітні 2014 року. Друге звернення стосується переслідувань російського вищого керівництва, лідерів ДНР та ЛНР за військову агресію в країні. Відповідна заява була прийнята парламентом 4 лютого 2015 року [6].

Для використання всіх доступних засобів захисту, запропонованих Міжнародним кримінальним судом, українська сторона повинна була ратифікувати Римський статут – договір, згідно з яким діє цей трибунал. Ставши державою-учасницею, Україна не лише наближається до європейських та міжнародних норм правосуддя, але й отримує можливість у цьому суді представляти та захищати інтереси держави стосовно порушень міжнародних норм іншими суб'єктами міжнародного права.

Росія могла би порушити позови проти України перед Міжнародним кримінальним судом лише за умови визнання її юрисдикції. Але цим кроком російська сторона дозволить іншим країнам притягнути до кримінальної відповідальності російських військовослужбовців, звинувачених у військових злочинах (незалежно від часу конфлікту). Тому ймовірність ратифікації Росією

Римського статуту Міжнародного кримінального суду залишається малоімовірною [8, с. 82].

Влада України спеціальними заявами (*ad hoc*) визнала юрисдикцію, а саме Постановою Верховної Ради України № 12 від 2015 року «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та масового вбивства українських громадян».

Що стосується злочинів проти Євромайдану, то наприкінці квітня 2014 року Міжнародний кримінальний суд заслухав апеляцію уряду України та розпочав попереднє розслідування протягом відповідного періоду [4].

Щодо можливості притягнення до відповідальності російських чиновників через Міжнародний кримінальний суд, то такої визначеності немає.

Адже, по-перше, держава може посилатися, відповідно до статуту, лише на ті обставини, за яких були вчинені правопорушення, вимагаючи розслідування, щоб визначити, чи повинні певні особи в принципі звинувачуватися (ст. 14). Відповідно звернення українського парламенту, в якому російські чиновники та лідери «ЛНР» і «ДНР» звинувачені у військових злочинах та злочинах проти людяності, можуть бути оскаржені або відхилені просто через некоректні тексти. У цьому разі українська влада, яка звертається до міжнародних судових органів, не може заздалегідь визначити, хто судитиме, а хто ні.

По-друге, міжнародні позови досить довгі та тривають більше року. Через політичну та економічну нестабільність в Україні зовнішня політика країни (а саме зараз уряд займається питанням притягнення Росії до відповідальності) залежить від швидко мінливих внутрішніх умов. Зрештою, це ставить під сумнів послідовність дій українських владних органів щодо звернень до Міжнародного кримінального суду у разі, наприклад, штатного розпису чи інших змін у державній системі [6, с. 180 – 181].

По-третє, проблема полягає у доказовій базі – особливо в об’єктивності інформації, яка свідчить про воєнні злочини російських військовослужбовців на території України. Сама форма збройного конфлікту на Донбасі та його формальне визначення як операція об’єднаних сил за міжнародним гуманітарним правом створює додаткові труднощі у визначенні винного у військових злочинах, незалежно від того, наскільки очевидним це може здатися на перший погляд. Ведучи гібридну війну в Україні, Росія юридично захистить «внутрішній» характер конфлікту, в якому є лише дві ворогуючі сторони: лідери збройних формувань «ЛНР» і «ДНР» та Україна. Тому українська сторона повинна зібрати серйозні документальні докази прямої участі Росії у конфлікті на Донбасі. Зважаючи на те, що місія з моніторингу ОБСЄ регулярно стикається з труднощами щодо доступу до окупованих територій (які не надають вичерпної інформації про ситуацію), докази російських військових злочинів, надані українською стороною, можна вважати необ’єктивними [4].

Докази анексії Криму та військової агресії на Донбасі наразі збирають ГПУ, СБУ та Міністерство юстиції. Вся інформація, призначена для Міжнародного кримінального суду, швидше за все, буде зібрана в Управлінні Генерального прокурора, який повинен надати міжнародним прокурорам повну інформацію про ситуацію після завершення процесу збору даних.

Також Україна просить визнати Росію винною, притягнути до відповідальності та виплатити компенсацію за численні жертви серед цивільного населення внаслідок збиття МН17, обстрілів житлових кварталів Маріуполя, Краматорська, Волновахи, терактів у Харкові та інших містах. Україна «просить визнати у рішенні суду, що Російська Федерація «порушила зобов’язання в рамках Конвенції щодо фінансування тероризму», надавши допомогу незаконним озброєним формуванням, які беруть участь у здійсненні терористичних актів в Україні». До таких формувань Україна відносить, передусім, «ДНР», «ЛНР», групу «Харківські партизани» й пов’язані з ними групи та особи. Україна також звернулася до Міжнародного суду ООН – чітко за вимогами регламенту. Оприлюднений звіт канцелярії прокурора МКС щодо

попереднього розслідування справи «Ситуація в Україні» анонсує, що вже найближчим часом буде ухвалено висновок про юрисдикцію злочинів, скоєних в Україні.

На думку А.О. Кориневича, швидше за все під час попереднього вивчення (попереднього розслідування) ситуації на Донбасі збройний конфлікт не буде остаточно кваліфікований – і це робитиме вже інший підрозділ Офісу Прокурора на етапі вже повноцінного розслідування.

Він також вказав, що у звіті Офісу Прокурора подається перелік можливих злочинів проти людяності та воєнних злочинів, вчинених під час окупації Криму та збройного конфлікту на Донбасі (пп. 272, 273, 279, 280): «Офіс Прокурора наразі займається питанням прийнятності справ, тобто, по суті, питанням аналізу комплементарності. Це вже робота над останньою третьою фазою попереднього вивчення/попереднього розслідування. Метою цієї роботи 2020 року буде досягти можливості Прокурора дійти висновку щодо відкриття повноцінного розслідування ситуації в Криму та на Донбасі».

Також А.О. Кориневич вважає, що необхідно: «Створення палати щодо воєнних злочинів із залученням тих людей, які працювали колись у схожих ситуаціях в інших країнах. Або створення відповідної спеціалізації судів. Тобто якимось чином забезпечити, щоб у рамках судової системи України були люди, які працюватимуть із такими злочинами» – як можливий варіант, оскільки на Донбасі не вчиняється злочин геноциду, і це абсолютно dokonаний факт. Разом з тим, є впевненість у тому, що на Донбасі вчиняються злочини проти людяності, а особливо воєнні злочини [14].

Очевидно, що звернення до Міжнародного кримінального суду з метою притягнення до відповідальності російського керівництва за військові злочини в Україні не є ключем до вирішення проблеми щодо врегулювання всього конфлікту, але за умови дотримання українською стороною всіх формальних вимог і процедур, відповідно з якими працює цей суд, воно цілком може стати одним із способів тиску на російську політику [11, с. 243].

Отже, проблема ратифікації Римського статуту пояснювалась тим, що її положення суперечили Конституції України. Для України Міжнародний кримінальний суд є важливим органом, адже він, відповідно до своєї юрисдикції, певною мірою може вплинути на притягнення винних осіб як щодо подій Майдану, так і щодо сьогоденної ситуації на Сході України та в Криму.

Зараз Гаазький суд продовжує попередню перевірку наявності злочинів проти людяності в інших місцях України: в анексованому Росією Криму та на Донбасі. Так само представники суду стежать за розслідуванням у справі збитого малайзійського лайнера рейсу MH17.

У світлі поширеної безкарності вкрай важливо забезпечити мобілізацію національної та відповідних міжнародних систем правосуддя – особливо в контексті збройного конфлікту в окремих районах Донецької та Луганської областей.

Список використаних джерел:

1. Римський статут міжнародного кримінального суду від 17.07.1998. № 995_i40 Відомості Верховної Ради України (ВВР). – 1998. - № 995_i40. – С.128. (остання редакція від 16.01.2002);
2. Конвенция о предупреждении преступления геноцида и наказании за него. Відомості Верховної Ради України від 9 декабря 1948 года № 995_i37
3. Додатковий протокол до Женевських конвенцій від 12 серпня 1949 року, що стосується захисту жертв міжнародних збройних конфліктів (Протокол I), від 8 червня 1977 року Відомості Верховної Ради (ВВР). – 1977. – № 995_c23 – С. 102. (остання редакція від 08.12.2005);
4. Постанова Верховної Ради України «Про Заяву Верховної Ради України «Про визнання Україною юрисдикції Міжнародного кримінального суду щодо скоєння злочинів проти людяності та воєнних злочинів вищими посадовими особами Російської Федерації та керівниками терористичних організацій «ДНР» та «ЛНР», які призвели до особливо тяжких наслідків та

масового вбивства українських громадян». Відомості Верховної Ради (ВВР), 2015, № 12, с. 77;

5. Висновок Конституційного Суду України у справі за конституційним поданням Президента України про надання висновку щодо відповідності Конституції України Римського Статуту Міжнародного кримінального суду (справа про Римський Статут) N 3-в 2001 від 11 липня 2001 р. / Офіц. вісн. України. – 2001. – N 28. – Ст. 1267.;

6. Отчет о действиях по предварительному расследованию 2016 г. URL:https://docs.google.com/document/d/1l9Lp43NUOb9ZMh0jXEB_mEolifXH8gh7_3qKP1gheOk/edit;

7. Славко А.С. Окремі питання юрисдикції Міжнародного кримінального суду. Правовий вісник Української академії банківської справи. № 1(10). 2014. С. 77 – 80;

8. Боднар Н.А. Проблема ратифікації Римського статуту Міжнародного кримінального суду в світлі європейського вибору України. Журнал європейського і порівняльного права. 2018. С. 79 – 96;

9. Задоя К.П., Співробітництво між Україною та Міжнародним кримінальним судом під загрозою. Вісник Кримінального судочинства. № 2 2018. С. 146 – 153;

10. Касинюк І.В. Сучасні проблеми міжнародно-правового регулювання кримінальної відповідальності за злочин агресії. І.В. Касинюк. Науковий вісник Ужгородського національного університету: Серія «Право». Т. 2. Вип. 38. С. 150 – 153.;

11. С.М. Перепьолкін, Юрисдикція Міжнародного кримінального суду та її визнання Україною. Міжнародне право та порівняльне правознавство 2017р. С.243 – 249;

12. Гнатовський М. Україна та Міжнародний кримінальний суд: конституційний аспект. Микола Гнатовський Українське право. 2016. URL:http://ukrainepravo.com/international_law/public_international_law/ukrayina-ta-mizhnarodnyy-kryminalnyy-sud-konstytutsiynyy-aspekt/;

13. Погосян А.А. Юрисдикція Міжнародного кримінального суду. Національний Університет «Одеська юридична академія». URL: https://docs.google.com/document/d/1pVB CD_QXZvx_nLEMj834Efn20uqEzZti0S9Beumqh0/edit;

14. Антон Кориневич: «Міжнародний кримінальний суд не зробить за нас нашу роботу». URL: <https://ucu.edu.ua/news/anton-korynevych-mizhnarodnyj-kryminalnyj-sud-ne-zrobyt-za-nas-nashu-robotu/>.

Тетяна Мукомела,
студентка IV курсу,
21-ша група, факультет міжнародної торгівлі та права, Київський
національний торговельно-економічний університет